

Research Insights
Изследователски проникновения

ГРАЖДАНСКА КУЛТУРА В УЧИЛИЩНАТА ОБЩНОСТ – ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО КЪМ ФИЛОСОФИЯТА НА ПРОМЯНАТА

Румяна Неминска
Тракийски университет

Резюме. В статията се разглеждат социални и структурни измерения, които рефлектират върху технологичната същност и реализация на гражданското образование в училищната общност. Коментират се варианти и подходи за неговото по-пълноправно и пълноценно развитие в училищната система като практикоприложен комплекс от умения, както и неговото таксономично и технологично развитие.

Keywords: civic education, school culture, forms and methods for the development of civic culture

Гражданското образование в своята многоизмеримост е тема на дебати в немалко образователни и обществени организации. В известна степен това е положителен факт, тъй като „в спора (дебата) се ражда истината“, но всъщност безкрайният дебат понякога се оформя като един интелектуален опит за риторика. А ефективното *систематично* развитие на гражданско образование в училище – като институция ¹⁾ и като общност ²⁾ остава неравномерно постъпателно и в определена степен – еднопосочно центрирано явление. Подобен процес неизбежно поражда деформации в разбирането и развиването на граждански умения в училищната общност, както и в по-нататъшното им усъвършенстване в компетентности. В този смисъл биха могли да се „пренамерят“ и актуализират ориентирите на едно подобно образование, като се активизират гъвкави и ефективни стратегии и училищни политики за развиване на училищна култура и обособяване на система от колективни ценности.

Новата „демократична“ история на гражданското образование (след 1998 г.) фактологически го доказва като *динамичен процес*, в отговор на обществените промени, ценности и нагласи, в един многолик свят от срещи на идентичности, националности, а също и управления, общества, икономики; специфики, стереотипи и стандарти.

Гражданското образование днес е институционален процес за:

- активно гражданско участие и развитие на гражданско общество чрез широкото свързване с европейската и световната идентификация на България;

- съвместяване на последователни и всеобхватни политики, стратегии, програми, методологии, дейности, насочени към целия жизнен цикъл; които взаимно се допълват, конструктивно си сътрудничат и диверсифицират с цел личностно развитие на индивидите за развитие на „умение за живот заедно“.

В институционален контекст *целта* на гражданското образование се насочва към преодоляване на концептуален, нормативен и образователно-технологичен вакуум, свързан с цялостното реализиране на гражданското образование и неговото активно прилагане. Дейностният акцент на институционално ниво се поема от гражданствеността – практически умения, развивани при упражняване на модели на гражданско поведение. Това е *практико-приложен комплекс* от умения за практикуване на знания и информираност; прилагане правото на активно участие в обществения живот. Институционално ориентирана, гражданствеността рефлексира в структурата на цялостната образователна йерархия.

Гражданското образование е и научно-образователен процес за:

- *изграждане на таксономичен фундамент*, за конкретизация и извеждане на онези полезни и важни за глобалното общество знания, умения и отношения, които да залегнат в образователните програми и дейности;

- *развитие на образователна практико-приложна система*, в която *умението за диалог*, възможностите за мобилност изравняват шансовете и водят до активно социално включване, до по-широката употреба на учебните очаквани резултати.

В социокултурен и образователен контекст *целта* на гражданското образование се свързва с образование за правата на човека, интеркултурния диалог и неговия съществен компонент – междурелигиозния диалог, личния информиранно-ценностен избор.

На ниво научен фундамент основна роля за развитие на гражданската култура има образователната *практико-приложна система*. Тя обхваща систематизирането на иновационни мултидисциплинарни и проблемно ориентирани процеси, които пораждат среда за развиване на основни умения за ефикасно взаимодействие с останалите; насърчаване на творчеството и иновативната способност в една културно разнородна среда. Личностната реализация в тази среда се подпомага от *информирания избор* на индивида. И в този смисъл, в рамките на гражданското образование, „информираност е предоставяне (и ползване) на точна информация на разбираем и точен език; предоставяне на достатъчно пълни, точни и

ясни формулировки, отговарящи на възрастовите особености на учениците. Производните му – информирано решение и информирано съгласие, се възприемат съответно като:

– *информирано решение* – на основата на представени обективноистинни факти, знания и гледни точки, изразяване на личен обоснован избор за бъдещи действия с отговорност за крайния ценностен или физически резултат;

– *информирано съгласие* – изразяване на съгласие или несъгласие, обосновано чрез личното решение. За информирано съгласие е необходимо информацията, която се предоставя, да бъде достатъчна по обем, разбираема по съдържание, редуцирана към възможността за приложение и решаване на конкретни образователни казуси.

Гражданското образование е и онто³⁾-аксеологически процес за:

– организиране на подкрепяща среда за хармонични взаимоотношения, както и чувството за принадлежност и съпричастност към общочовешките ценности;

– развитие и осъзнаване на ценностите в различията за преодоляване на конфликти и конфронтация;

– развитие на съзнание, че си ценен не защото си различен, а защото си равнопоставен.

В аксеологичен контекст *целта* на гражданското образование се свързва с развитие на умения за общуване в трансверсалните граници на морални дилеми и толерантни отношения.

На аксеологично ниво водещ *понятийно-смислов комплекс* е осъзнаването на добродетелите като ценност; развиване на умения за толерантност с осъзнаването ѝ като необходимост и праг в отношенията с другите. Разбирането, че толерантността не е компромис и безкритичност, а е критерий за нравственост в многоликата общност.

Активното взаимодействие между трите нива – институционално, научно-образователно и аксеологическо, очертава *гражданското образование като динамичен трифазен модел* на:

– трансформиращ се и условно статичен комплекс от институционални модели – стратегии, правила, кариерно развитие, професионални ценности;

– образователни ценности, създадени, съхранени и представяни ежедневно с цел развиване на стил на мислене, поведение, речник, познавателноценностни модели;

– рефлексирани матрици от аксеологически значения за развиване и утвърждаване на модели на поведение у подрастващите.

Рефлексивните матрици, които очертава трифазният модел за гражданско образование и култура в училищната общност, са сериозно предиз-

викателство пред редица образователни стереотипи и стандарти. Засягат определен нереструктуриран структурен елемент и ментални структури на личността в самия фундамент. На първо място в българското училище като институция не се откриват достатъчно ясно мястото и времето за развитие на гражданственост, т.е. за упражняване и изразяване на граждански идеи, умения и развитие на практики. Това твърдение е предизвикателство към статуквото на КОО „Гражданско образование“ като културнообразователна област без учебен предмет. Широката практическа и тематична рамка насочва към идеята гражданското образование да се реализира интердисциплинарно чрез учебните дисциплини от хуманитарния и философския цикъл. Сравнителният анализ от редица¹⁾²⁾ проучвания представя и други държави с подобен интердисциплинарен механизъм, но за разлика от тях българските ученици са с устойчиво ниски показатели по посока развитие на граждански умения и ангажираност. В този смисъл се поражда и въпросът дали в консервативния оценен модел на образование подобна интердисциплинарност е най-добрият подход за развитие на гражданското образование в училищната общност? Дали отдавна вече не е време да се разчупи статуквото и да се регламентира учебно време, в което *всички* ученици системно, последователно и демократично да имат възможност за упражняване и развиване на граждански умения. За всяка гражданска практика е необходим и определен базис от знания, усвоени модели на поведение, казуси и нагласи. Базисът от граждански познания и умения се изгражда и попълва от системно и целенасочено натрупващи се фактологически знания; постепенно разбиране и усвояване на ценностите на гражданското общество. Изследваният контекст предлага възможности форматът учебен час (който дори не е регламентиран за гражданското образование) да се замени с *учебно време за гражданска дейност*, гражданска практика и да бъде основно застъпен в годишното тематично разпределение. Като за по-малките ученици от начален етап (I – II клас) формите за развитие на гражданското образование се откриват в целодневната организация и възможности за работа в различни модулни тематиките. Инструменталният характер на това познание спомага за успешното ориентиране в начините за взаимодействие с различни структури; развива активната нагласа и дейностното проявление. Ценен критериално-оценен модел в подобно неизследвано пространство са съдържателните интердисциплинарни стандарти, образователни кредити, препоръки и портфолиа за гражданска реализация. А защо не и активизиране на препоръчителна гражданскообразователна приемственост между образователните институции?

Друг аспект от проблема за гражданското образование, свързан с неговото неудобно, отесняло и най-вече съдържателно нереализирано

място, е „*предметността*“. Ако в образователната политика продължава да се интерпретира гражданското образование в/чрез учебните предмети, то учебните предмети трябва методически и съдържателно да се „отворят“ към интердисциплинарността на гражданското образование. Интердисциплинарните стандарти, които по същество са релация към отношения, умения и нагласи, изискват прилагане на подходящи методи за постигането им. Още повече че онтоаксеологическата функция на гражданското образование е свързана с развитие и усвояване на ценности, а това означава да се формират ценностни идентичности чрез информационен избор, чрез практико-приложни комплекси и системи. Всяко приобщаване към ценности е дългосрочно и трудно начинание, защото те не могат да се обсъждат безпристрастно и дистанцирано. За оформяне на съдържателната структура на стандартите може да се очертаят *няколко основни подхода*: интерпретативен, компетентностен, диалогичен, които спомагат приобщаването към етически ценности и норми. Защото несъмнено развитието на такава гражданска култура изисква специфичен инструментален набор за преподаване и запознаване с емблематични образи и символи, празнични събития, илюстриращи всеобщи ценности и интереси. Изисква още и възпитаване на отношението към тях и между тях. Разработването на подобни инструменти развива необходимата културна основа за ценностна идентичност на гражданското общество.

Демократичната гражданска култура е основана на *диалогичността* между онтоаксеологическите структури и остава педагогическото предизвикателство за времето, начините, моделите за практическата интерпретация на гражданственост и развитие на гражданската култура.

БЕЛЕЖКИ

1. Гражданско образование в Европа. Изпълнителна агенция за образование, аудиовизия и култура ЕАСЕА Р9 „Евридика“ и Подкрепа за политиките, 2012 г.
2. Гражданско образование и гражданска активност на учениците. Резултати от участието на България в Международното изследване на гражданското образование – ICCS 2009 г.
3. Онтология: като философско изследване на битието; развитие на битието.

CIVIC CULTURE IN THE SCHOOL COMMUNITY – A CHALLENGE TO THE PHILOSOPHY OF CHANGE

Abstract. This article examines social and structural dimensions that reflect on the technological nature and implementation of civic education in the school community. The author comments options and approaches to its more complete development in the school system - as a practical complex of skills and its taxonomic and technological development.

✉ **Dr. Romyana Neminska, Assist. Prof.**
Department of Preschool and Primary Education
Pedagogical Faculty
Trakia University
Stara Zagora, Bulgaria
E-mail: neminska@abv.bg